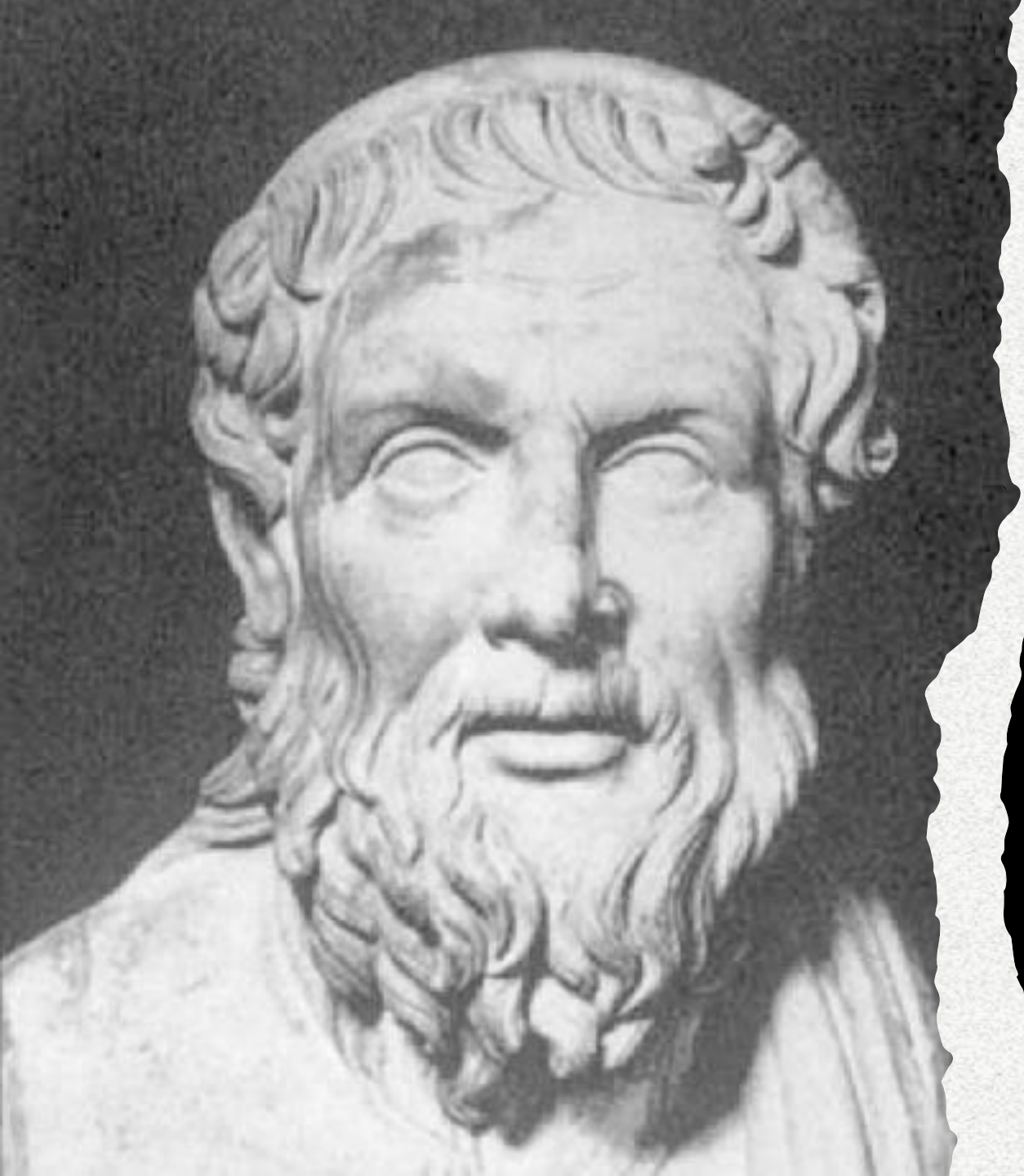


Ελληνιστική Ποίηση
Μάθημα 10^ο-13^ο:
Ελληνιστικό ηρωικό έπος: τα
προοίμια των *Άργοναυτικῶν*

Διδάσκων: Μάριος Βάλβης-Γερογιάννης, Δρ. Φιλολογίας
(Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Φιλολογίας,
μάθημα επιλογής Η' εξαμήνου)



Απολλώνιος Ρόδιος
(3^{ος} π.Χ. αι.)

- Δεν μπορούμε να είμαστε απολύτως βέβαιοι για την καταγωγή του ποιητή. Ενδέχεται να γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια και αργότερα να δραστηριοποιήθηκε στην ιδιαιτέρως ακμάζουσα τα χρόνια εκείνα Ρόδο (εξ ου και το προσωνύμιο «Ρόδιος»): διαφορετικά, σύμφωνα με μια νεότερη άποψη, το επίθ. «Ρόδιος» θα δήλωνε την καταγωγή του ίδιου του ποιητή ή της οικογένειάς του από το νησί
- Παραδίδεται ότι μαθήτευσε δίπλα στον Καλλίμαχο· πβ. όμως Hutchinson (2007: 100):
 - ❖ «Οι δύο ποιητές πρέπει να θεωρούνται ομότεχνοι και σύγχρονοι: η δήλωση ότι ο Απολλώνιος ήταν μαθητής του Καλλιμάχου δεν είναι αξιόπιστη, όπως συμβαίνει πάντοτε με τέτοιου είδους δηλώσεις [...].»
- Ο Απολλώνιος διετέλεσε παιδαγωγός του Πτολεμαίου Γ' του Ευεργέτη (περί το 275/270 π.Χ.). Διετέλεσε επίσης διευθυντής της Βιβλιοθήκης (προστάτης), μετά τον Ζηνόδοτο (δηλ. τον πρώτο διευθυντή) και πριν από τον Ερατοσθένη τον Κυρηναίο

❖ Πβ. Shipley (2012: 382): «Δεν γνωρίζουμε τον τρόπο οργάνωσης της βιβλιοθήκης Αλεξάνδρειας, ξέρουμε, όμως, τα ονόματα των βιβλιοθηκάρων, οι οποίοι ήταν και συγγραφείς· σε αυτούς περιλαμβάνεται ο ποιητής **Απολλώνιος ο Ρόδιος** (διετέλεσε βιβλιοθηκάριος περ. 270-245), ο γεωγράφος **Ερατοσθένης** (έζησε περ. 285-194), ο μελετητής του Ομήρου **Αριστοφάνης ο Βυζάντιος** (περ. 257-180) και ο γραμματικός **Αρίσταρχος από τη Σαμοθράκη** (περ. 216-144). Ο πρώτος βιβλιοθηκάριος, ο **Ζηνόδοτος ο Εφέσιος** (περ. 325 - περ. 270, βιβλιοθηκάριος από το 284 περίπου και εξής) επινόησε τους τόνους της ελληνικής και ανέπτυξε μια επιστημονική μέθοδο κριτικής του κειμένου με βάση τη σύγκριση διαφορετικών χειρογράφων, κάτι που στο παρελθόν ήταν σχεδόν αδύνατο.»

- Σύμφωνα με τους αρχαίους βιογράφους, ύστερα από μια αποτυχημένη δημόσια παρουσίαση των *Ἀργοναυτικῶν* στην Αλεξάνδρεια, ο Απολλώνιος έφυγε απογοητευμένος στη Ρόδο, όπου ευδοκίμησε στη ρητορική· παραδίδεται, επίσης, ότι αργότερα επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια, έχοντας στο ενδιάμεσο αναθεωρήσει μεγάλο μέρος του έπους του

- Ορισμένα διάσπαρτα στοιχεία οδήγησαν μερίδα των μελετητών να εικάσουν μια σφοδρή λογοτεχνική διαμάχη μεταξύ Απολλώνιου και Καλλίμαχου
 - ❖ Στην πραγματικότητα, όμως, το καλλιτεχνικό αισθητήριο του Απολλώνιου δεν απέχει πολύ από του Καλλίμαχου. «Η εν λόγω διαμάχη αντιμετωπίζεται πλέον με συνεχώς αυξανόμενη δυσπιστία [...].» (Hutchinson 2007: 100)
- Από το πολυδιάστατο έργο του Απολλώνιου σώζονται μόνον τα *Άργοναυτικά*. Η καινοτομία του δημιουργού τους έγκειται στο ότι αποφασίζει να δομήσει μια πλοκή ιδιαιτέρως εκτεταμένη και να μην περιορισθεί σε ένα αυτοτελές, μεμονωμένο επεισόδιο
 - ❖ Παρότι ο Απολλώνιος συνέθεσε ποίηση για μια πανελλήνια εκστρατεία, δεν γνωρίζουμε αν ο ίδιος επισκέφθηκε ποτέ την Ελλάδα. Στο έπος του, πάντως, καταγράφει τα όρια των πολιτισμικά εξελληνισμένων λαών (καθώς και τα όρια των κατακτήσεων των ελληνοιστικών βασιλείων)
 - ❖ Το έργο του *Κτίσεις* περιελάμβανε ποιήματα για την ίδρυση διαφόρων πόλεων

Σχέση Απολλώνιου και άλλων δημιουργών

- Όπως προαναφέραμε, το ύφος του Απολλώνιου είναι ιδιαίζοντως «καλλιμαχικό»
 - ❖ Πβ. Βασίλαρος (2004: 7): «[Ο] Απολλώνιος είχε χρησιμοποιήσει μεταξύ άλλων την Έκάλη και τα Αίτια στη σύνθεση του δικού του επικού ποιήματος, ενώ σε Ύμνους του Καλλιμάχου ανιχνεύονται λέξεις και φράσεις των Άργοναυτικῶν. Στον Απολλώνιο είναι εμφανή και άλλα καλλιμάχεια στοιχεία, όπως η **λογιότητα**, οι **υπαινιγμοί**, το **εξεζητημένο ύφος** και η **δημιουργική μίμηση** του ομηρικού λεξιλογίου, καθώς και οι συχνές αιτιολογικές παρεκβάσεις για μύθους, τοπωνύμια, λατρείες κ.λπ.»

- Για τη διακειμενική σχέση Απολλώνιου και Ομήρου, βλ. Hunter 2003: 261-2: «Κύρια ποιητική πρακτική του Απολλωνίου είναι ο δημιουργικός μετασχηματισμός του ομηρικού έπους, ο οποίος αφορά τόσο γλωσσικές λεπτομέρειες όσο και εκτενείς αφηγηματικές δομές. Ο μετασχηματισμός γίνεται ιδιαίτερα φανερός στα μεγαλύτερα τμήματα του έπους: ο κατάλογος των Αργοναυτών (I.23-233) αντιστοιχεί στον ομηρικό “κατάλογο των νεών”· η περιγραφή του χιτώνα που φορά ο Ιάσοντας για να επισκεφθεί την Υψιπυλή (I.721-67) έχει το αντίστοιχό της στην περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα· η συνάντηση της Ήρας, Αθηνάς και Αφροδίτης στον Όλυμπο στην αρχή του 3^{ου} βιβλίου έχει πολλά ομηρικά παράλληλα· οι σκηνές στο παλάτι του Αιήτη αντιστοιχούν στις σκηνές στη χώρα των Φαιάκων· το ταξίδι στη δυτική Μεσόγειο απηχεί τις περιπέτειες του νόστου του Οδυσσέα. Πολλές ομοιότητες με ομηρικά πρότυπα έχουν και μεμονωμένοι χαρακτήρες του έπους, π.χ. ο Ιάσοντας με τον Οδυσσέα, η Μήδεια με τη Ναυσικά και την Κίρκη, ο Φινέας με τον Τειρεσία [αμφότεροι μάντεις] κ.λπ. Η σημασία της ποικιλίας φαίνεται μεταξύ άλλων και από τη δομή της αφήγησης τόσο στο εσωτερικό κάθε βιβλίου (στο 2^ο βιβλίο π.χ. δραματικές σκηνές εναλλάσσονται με εκτενή γεωγραφικά και εθνογραφικά τμήματα) όσο και μεταξύ των βιβλίων· το έντονα δραματικό 3^ο βιβλίο αποτελεί ιδιαίτερη ενότητα.»

- Στην πραγματικότητα ο Απολλώνιος, αν και αδιαμφισβήτητα είναι ο «ομηρικότερος» από τους Αλεξανδρινούς, κατορθώνει να διαφοροποιηθεί από το πρότυπό του και να το αναπλάσει δημιουργικά
 - ❖ «Μολονότι υφολογικά βρίσκεται πλησιέστερα στο ομηρικό πρότυπο απ' όσο ο Καλλίμαχος ή ο Θεόκριτος, ο Απολλώνιος μένει πιστός στα λογοτεχνικά χαρακτηριστικά της εποχής του. Μπορεί τα θεμέλια ή και τα πλαίσια του ποιήματός του να είναι ομηρικά, είναι όμως σαφές ότι το πνεύμα που κυριαρχεί στο σύνολο του έργου είναι αλεξανδρινό.» (Στο ίδιο, 9)
- Πβ. και Hutchinson (2007: 100): «Ο Απολλώνιος στρέφει συχνά το βλέμμα του πίσω στον Όμηρο, αλλά στη χειροπιαστή αυτή σχέση υπάρχουν ελάχιστες ενδείξεις δουλικής εξάρτησης ή ανασφάλειας και το ίδιο ισχύει για τη σχέση του Απολλώνιου με τον Καλλίμαχο [...].»

Αφήγηση και περιεχόμενο

- Τα Άργοναυτικά συνιστούν το μοναδικό ηρωικό έπος που σώζεται από την περίοδο που χωρίζει τον Όμηρο από τον Βιργίλιο
- Μολονότι πολλοί θαυμαστές του συγκεκριμένου έπους έχουν υπάρξει ανά τους αιώνες, εντούτοις η νεότερη φιλολογία επεφύλαξε δυσμενείς κρίσεις για αυτό, θεωρώντας το ασύνδετο και άνισο. Παρ' όλα αυτά, το έργο έχει επαναξιολογηθεί από τη σύγχρονη έρευνα, η οποία επανεκτίμησε τις αρετές του
- Πρόκειται για νεωτερική σύνθεση η οποία αντανακλά το νέο πνεύμα της ελληνιστικής εποχής και η οποία στο επίκεντρό της προτάσσει έναν νέο τύπο ηρωισμού που μοιάζει λιγότερο εξιδανικευμένος σε σχέση με τον ομηρικό αντίστοιχο (γι' αυτό κάποιες φορές τα Άργοναυτικά χαρακτηρίζονται συλλήβδην ως «αντιηρωικό» κείμενο)

- Όσον αφορά τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της ποιητικής αφήγησης, ξεχωρίζουν οι ακόλουθες παράμετροι:
 - Λογιότητα
 - Διακειμενικότητα
 - Ποιητική αυτοσυνειδησία – προβάλλεται το ξεχωριστό «γούστο» του αφηγητή
- Το έπος διαιρέθηκε σε βιβλία από τον ίδιο τον Απολλώνιο. Εμπεριέχει τρία «ταξιδιωτικά» (Α-Β, Δ) και ένα «ερωτικό» βιβλίο (Γ)
 - ❖ Βλ. αναλυτικότερα Βασίλαρος (2004: 8): «Στα **τέσσερα Βιβλία** των *Άργοναυτικῶν* (**5.835** εξάμετροι στίχοι) ο Απολλώνιος διηγείται το ταξίδι της Αργώς στην Κολχίδα μέσω της Προποντίδας και της Μαύρης Θάλασσας (Βιβλ. Α, Β), την αρπαγή του χρυσόμαλλου δέρατος με τη βοήθεια της Μήδειας (Βιβλ. Γ) και την επιστροφή στην Ιωλκό μέσω του Ίστρου, Ηριδανού, Ροδανού, Τυρρηνικού πελάγους, Φαιάκων, Λιβύης και Κρήτης (Βιβλ. Δ).»

❖ Hutchinson (2007: 118-9): «[Τ]ο 1^ο και το 2^ο Βιβλίο μάς παρουσιάζουν μια σειρά ξεχωριστών γεγονότων καθώς οι Αργοναύτες ταξιδεύουν προς την Κολχίδα. Το 3^ο Βιβλίο μάς περιγράφει πώς, όταν έφτασαν στην Κολχίδα, η κόρη του βασιλιά, η Μήδεια, ερωτεύτηκε τον Ιάσονα και πείστηκε να χρησιμοποιήσει τη μαγική τέχνη της, για να τον βοηθήσει. Έτσι ο Ιάσων αντεπεξήλθε με επιτυχία στις δοκιμασίες που του επέβαλε ο Αιήτης, για να τον εμποδίσει να πάρει το χρυσόμαλλο δέρας. Στο 4^ο Βιβλίο οι Αργοναύτες φεύγουν απάγοντας από τον οργισμένο Αιήτη τη Μήδεια και το δέρας· το Βιβλίο περιγράφει την επιστροφή τους στην πατρίδα, η οποία περιπλέκεται από την καταδίωξη των Κόλχων και τις συνέπειές της. Το 4^ο Βιβλίο έχει προφανείς ομοιότητες με τα άλλα τρία· περιγράφει ένα ταξίδι ως σειρά διακριτών γεγονότων κι επίσης συνεχίζει την ιστορία της Μήδειας.»

- Στα *Άργοναυτικά* απαντούν κοινά μυθολογικά θέματα τόσο με τον Θεόκριτο όσο και με τον Καλλίμαχο, παραμένει όμως αβέβαιο το ποιος συγγραφέας προηγείται κάθε φορά χρονικά
- Αναφορικά με το εξωτερικό αίτιο της Αργοναυτικής εκστρατείας, ο Βασίλαρος (2008: 234) είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικός:

- ❖ «Όμως, ποιος είναι ο πραγματικός λόγος για τον οποίο ο Πελίας ζητά από τον Ιάσονα να φέρει πίσω στην Ελλάδα το δέρας; Γιατί θα πρέπει δηλαδή ο Ιάσονας να κλέψει την χρυσόμαλλη προβιά του κριαριού, που με θαυματουργικό τρόπο έσωσε πάνω στη ράχη του τον Φρίξο και την Έλλη, προστατεύοντάς τους από την οργή του πατέρα τους Αθάμαντα, όταν εκείνος δρούσε επηρεασμένος από τις μηχανορραφίες της γυναίκας του Ινώς; Σύμφωνα με τα λόγια του ίδιου του Ιάσονα προς τα παιδιά του Φρίξου, τα οποία συνάντησε πριν φτάσει στην Κολχίδα, ο πραγματικός λόγος δεν ευρίσκεται παρά στην οργή του ίδιου του Δία. Προστάτης των θεσμών, ο θεός δεν μπορούσε να ανεχτεί την αδικία του Αιολίδα Αθάμαντα προς τον γιο του Φρίξο. Όπως και δεν μπορούσε να συγχωρήσει ότι μετά τον θάνατο του τελευταίου στην Κολχίδα δεν τηρήθηκαν τα καθιερωμένα ταφικά έθιμα. Έτσι, τα πάντα ανάγονται στην αξίωση του Δία να αποκατασταθεί η διασαλευθείσα τάξη [πβ. II.1192-5].»
- ❖ Εν τοιαύτη περιπτώσει, τα Άργοναυτικά έχουν προσφυώς χαρακτηριστεί ως «έπος-οργής», όμοια με την Ίλιάδα. Κατά μία διαφορετική ερμηνεία, «κίνητρο της αργοναυτικής εκστρατείας υπήρξε ο χρησμός του Απόλλωνα για τον μονοσάνδαλο Ιάσονα που προκάλεσε και την διαταγή του έμφοβου Πελία.» (Στο ίδιο, 235 υπ. 35)

THE ARGONAUTICA

AFTER APOLLONIUS OF RHODES

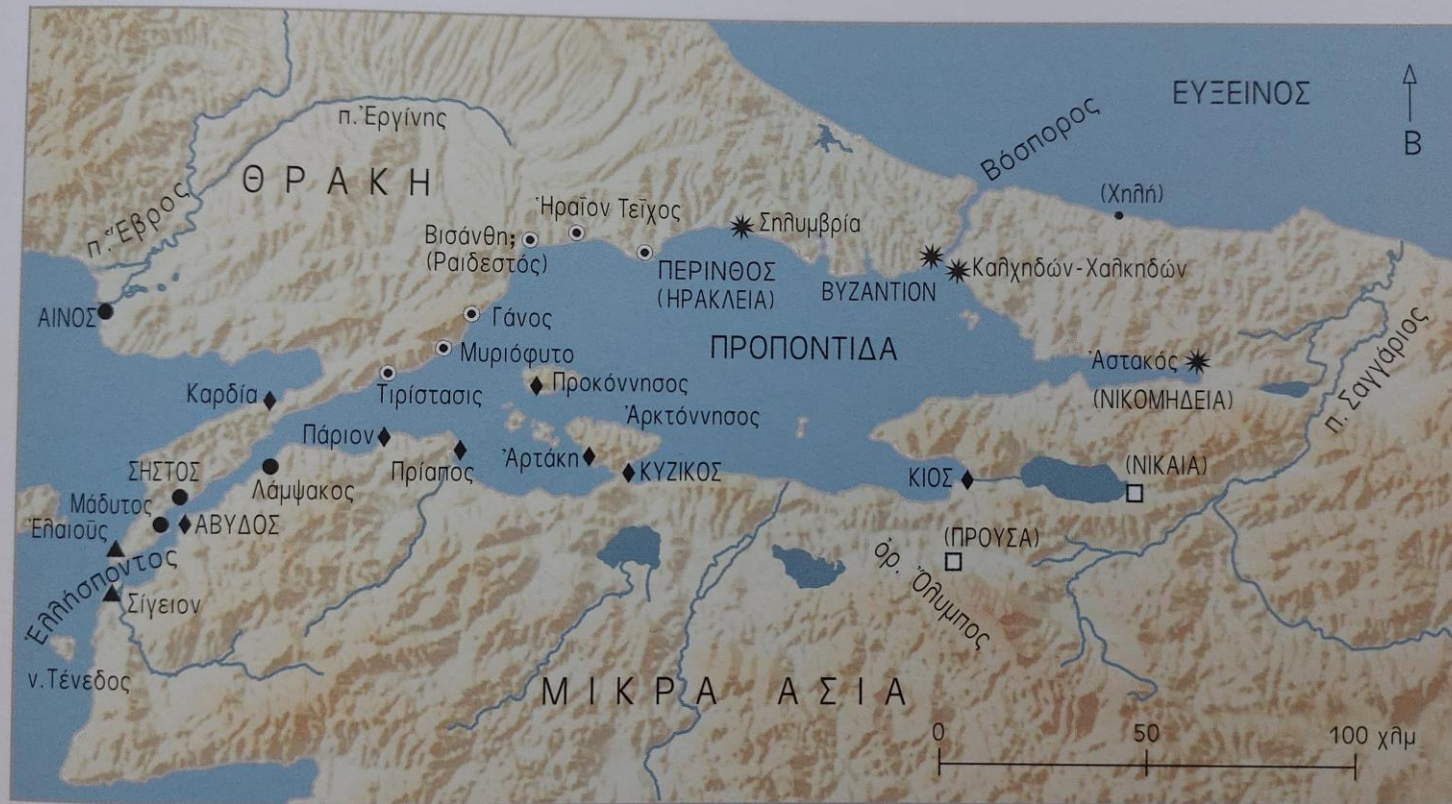


● Outward journey ● Return journey

Map © Jason Colavito. Satellite composite from NASA

ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΑΠΟΙΚΙΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΑ.
ΑΡΧΑΪΚΗ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ: 700 – 300 π.Χ.

(χάρτης 9)



Αιολικές αποικίες • αποικίες της Μιλήτου ♦ Μεγαρικές αποικίες * Σαμιακές αποικίες ● Αθηναϊκές αποικίες ▲

- Κατά τον Βασίλαρο (2004: 11), ο αφηγηματικός άξονας του έπους δεν είναι πάντοτε γραμμικός, αλλά συντίθεται από ένα «άθροισμα μικρών πράξεων και μεμονωμένων τόπων και χρονικών στιγμών»
- Στο έργο του Απολλώνιου η επική αντικειμενικότητα (δηλ. η ισομερής, αρμονική ανάπτυξη των περιεχομένων που διέπει τα ομηρικά έπη) αίρεται προς χάριν της αφηγηματικής ανάπτυξης κατά το δοκούν. Αρνούμενος την αυστηρή συμμετρία, ο δημιουργός απομονώνει και επεξεργάζεται λεπτομερώς όσες σκηνές τον ενδιαφέρουν περισσότερο. Αξίζει, ακόμη, να αναφέρουμε ότι ειδικά στο 3^ο Βιβλίο εφαρμόζεται ο μερισμός της δράσης σε παράλληλους άξονες
- Στα ενδιαφέροντα του ποιητή συγκαταλέγονται οι ακόλουθοι κλάδοι: **γεωγραφία, εθνογραφία, αιτιολόγηση και μυθολογία** (ο Sirinelli [2001: 190] χαρακτηρίζει το ταξίδι της Αργούς ως «κρουαζιέρα για λάτρεις αρχαιοτήτων»), λοιπές **επιστημονικές γνώσεις** (π.χ. ιατρικές)

❖ Πβ. Shipley (2012: 404): «Καθώς ασχολείται με μύθους, ο Απολλώνιος, όπως και όλοι οι έλληνες ποιητές σε αντίστοιχες περιπτώσεις, βασίζεται στο γεγονός ότι το κοινό γνωρίζει ήδη την ιστορία, πράγμα που του δίνει περιθώριο για **νεωτερισμούς**: και μέρος των νεωτερισμών αυτών είναι η προσθήκη θαυμαστών και παράξενων στοιχείων. Επιδεικνύει τη χαρακτηριστική αλεξανδρινή ροπή προς το αλλόκοτο και το παράδοξο: χρησιμοποιεί εθνογραφικές λεπτομέρειες για μακρινούς, φανταστικούς τόπους με τρόπο που θυμίζει Ηρόδοτο. Το πιο αξιοπρόσεκτο, ωστόσο, είναι το ενδιαφέρον του για το χαρακτήρα και τα συναισθήματα των ηρώων, σε βαθμό που συχνά φτάνει στα όρια της ψυχολογικής μελέτης, όπως στην περίπτωση της Μήδειας. Η μελέτη των συμπτωμάτων των συναισθημάτων δεν ήταν κάτι καινούριο – αρκεί να σκεφτούμε το περίφημο απόσπασμα της Σαπφώς (31), από τον 6^ο αιώνα, όπου η ποιήτρια αναλύει τα συναισθήματά της ενώ κοιτάζει ένα κορίτσι που αγαπά–, στην περίπτωση του Απολλώνιου, όμως, η ανάλυση εντάσσεται σε ένα σχεδόν επιστημονικό πλαίσιο και σε ένα ευρύτερο ενδιαφέρον για την αιτιότητα.»

- Αναλογιζόμενοι την ευρύτητα των περιεχομένων, μπορούμε να πούμε ότι η αφηγηματική *persona* του Απολλώνιου περιλαμβάνει τον:
 - επικό ομηρικό αοιδό
 - πινδαρικό υμνικό ποιητή
 - ηροδότειο ιστοριογράφο
 - καλλιμάχειο λόγιο
- Τέλος, ο Απολλώνιος εγκατασπείρει πληθώρα υπαινιγμών και συμβόλων εντός του κειμένου του. Η εκζήτηση, ως πάγιο συστατικό στοιχείο της ελληνιστικής ποίησης, είναι και εδώ παρούσα

Αργοναύτες

- Στην πανελλήνια εκστρατεία συμμετέχουν συνολικά 56 Αργοναύτες (συμπεριλαμβανομένου του Ιάσονα), ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονται και πέντε ζεύγη ηρώων (π.χ. Διόσκουροι, Βορεάδες)
- Οι σημαντικότεροι Αργοναύτες είναι: ο Ηρακλής, ο Ορφέας, ο Πηλέας και οι Διόσκουροι. Στο τέλος του 1^{ου} Βιβλίου, ο Απολλώνιος για διάφορους λόγους (άθλοι, υπερβολική δύναμη, παλαικό πρότυπο ηρωισμού, έχθρα με την Ήρα κ.ά.) κρίνει την απομάκρυνση του Ηρακλή από την Αργοναυτική εκστρατεία ως επιβεβλημένη. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και μετά την εγκατάλειψη του ήρωα από το υπόλοιπο πλήρωμα στα εδάφη της Μυσίας, εκείνος συνεχίζει να απασχολεί τον αφηγητή· μολονότι απών, παραμένει στο αφηγηματικό προσκήνιο

Ιάσων

- Έχει παρατηρηθεί ότι, κυρίως μέσω του χαρακτήρα του Ιάσονα, καταφέρνει ο Απολλώνιος και πειραματίζεται τόσο επιτυχώς με τις δυνατότητες που του προσέφερε η φόρμα του ηρωικού έπους
 - ❖ Οι πολλαπλές και δύσκολες δοκιμασίες που χαρακτηρίζουν τον μύθο του Ιάσονα, όπως και μερικών άλλων νεαρών ηρώων (π.χ. του Θησέα, του Ορέστη, του Βελλεροφόντη), έχουν παρομοιασθεί με διαβατήρια τελετή που οδηγεί από το στάδιο της εφηβείας σε εκείνο της ενηλικίωσης. Αξίζει, μάλιστα, να σημειώσουμε ότι ο βασικός άξονας των περιπετειών του ήρωα ακολουθεί σε πολλές λεπτομέρειες τον μύθο του Θησέα (θαλασσινό ταξίδι, δοκιμασία που σχετίζεται με ταύρους, βοήθεια από μια νεαρή κοπέλα, προδοτική εγκατάλειψη της τελευταίας, κ.ά.)
- Σε σχέση με παλαιότερες πραγματεύσεις του μύθου, ο ρόλος του Ιάσονα στα *Άργοναυτικά* επαναπροσδιορίζεται. Εδώ, ο επικεφαλής του πληρώματος εμφανίζεται συνολικά περισσότερο άνευρος, άτολμος, απελπισμένος και απαισιόδοξος, υπόλογος προδοτικής συμπεριφοράς (η τελευταία υποσημαίνεται συνήθως διά υπαινιγμών). Σε πολλές κρίσιμες στιγμές η επιτυχία της αποστολής του αλλά και η ίδια η σωματική του ακεραιότητα εξαρτώνται αποκλειστικά από τη Μήδεια, τον Ηρακλή και άλλους ήρωες ή θεές: χάρις σε όλους αυτούς, καταφέρνει ο Ιάσων να αντεπεξέλθει στις αλλεπάλληλες δυσκολίες

❖ Στο μεν 1^ο Βιβλίο ο ήρωας που πρωταγωνιστεί είναι ο Ηρακλής, ενώ στα δύο τελευταία βιβλία ο αρχηγός της εκστρατείας επισκιάζεται, σε μεγάλο βαθμό, από την καθοριστική συνεισφορά της Μήδειας στην επιτυχή υπέρβαση των εμποδίων

- Κύριο γνώρισμα του ήρωα είναι η **ἀμηχανία** του. Σε αντίθεση με τον *πολυμήχανον* Οδυσσέα, ο Ιάσων πολλές φορές περιγράφεται ως *ἀμήχανος* – δηλ. ευρισκόμενος σε αδιέξοδο. Από την άλλη μεριά, στα προτερήματα του ήρωα συγκαταλέγονται η ομορφιά και η πειθώ του. Μέσω αυτών καταφέρνει στο μεν 1^ο Βιβλίο να σαγηνεύσει την Υψιπύλη, στο δε 3^ο τη Μήδεια
 - Γενικώς, μπορούμε να πούμε ότι στην περίπτωση των *Άργοναυτικῶν* ο ηρωισμός της ομάδας υπερσχύει έναντι του ηρωισμού του ενός: η εστίαση πλέον έχει μετατεθεί στους Αργοναύτες ως όμιλο και ομάδα. Επομένως, έχει εκλείψει και η αυστηρή ιεραρχία του ομηρικού έπους, την ίδια ώρα που οι διάφοροι ήρωες – ακόμη και οι πιο επιφανείς – μοιάζουν αρκετά πιο ευάλωτοι απ' ό,τι στο παρελθόν
- ❖ Πβ. Sirinelli (2001: 193): «Ο Απολλώνιος αντικατέστησε τον ήρωα-πρωταγωνιστή με μια ομάδα ηρώων που συμπάσχουν. [...] τα πρόσωπα του έργου μέρα με τη μέρα καταβάλλονται από τα δεινά των περιπετειών τους.»

Μήδεια

- Η Μήδεια των *Άργοναυτικῶν* παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την Ελένη, την Αριάδνη, τη Ναυσικά, την Κίρκη κ.ά.
- Όπως προγραμματικά δηλώνεται στα προοίμια των Βιβλίων Γ-Δ, η Μήδεια είναι το πρόσωπο που θα πρωταγωνιστήσει εφεξής στο έπος. Η εξέλιξη αυτή ίσως αποτελούσε νεωτερισμό του Απολλώνιου, αν και οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι ο ρόλος της Μήδειας ήταν σημαντικός ήδη στον Πίνδαρο. Υπενθυμίζουμε, επίσης, ότι οι Αλεξανδρινοί αρέσκονταν γενικώς να κατασκευάζουν ή να υιοθετούν μια «γυναικεία οπτική» στα ποιήματά τους
- Έχει επισημανθεί ότι η Μήδεια συνιστά μια πολύπλοκη ή ακόμη και αντιφατική προσωπικότητα: ενώ κατέχει πανίσχυρες μαγικές δυνάμεις, συγχρόνως παρουσιάζεται η ίδια ως υποχείριο του ερωτικού της πάθους
 - ❖ Ο Έρωτας αποτελεί την κατ' εξοχήν κινητήρια δύναμη που προωθεί τη δράση: η παρέμβαση του γιου της Αφροδίτης στην πλοκή είναι καταλυτική

- Τα ερωτικά συναισθήματα της κοπέλας συγκρούονται με τον σεβασμό προς τους οικείους και την πατρίδα της· δημιουργούνται, έτσι, η έντονη αμφιταλάντευση και η αναποφασιστικότητα που βασανίζουν την ηρωίδα (βλ. π.χ. III.751 κ.ε.), στοιχεία του χαρακτήρα που αντλούνται από την προγενέστερη, ευριπίδεια διαχείριση του μύθου
 - ❖ Ο Hunter (1998: 29) εξηγεί ότι το δίλημμα που ταλανίζει τη Μήδεια υπαγορεύεται από τις δυνάμεις της αιδούς και της ερωτικής επιθυμίας που ενυπάρχουν στην ψυχή της ηρωίδας. Υπό αυτήν την έννοια, σύμφωνα με τον ίδιο μελετητή, η ηρωίδα αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στο μοντέλο συμπεριφοράς της Πηνελόπης και σε εκείνο της Ελένης
- Μετά την παρασχόμενη βοήθεια στον Ιάσονα, η Μήδεια αρχίζει να πανικοβάλλεται από το ενδεχόμενο ότι θα τιμωρηθεί σκληρά από τον πατέρα της· αφότου όμως σαλπάρει με την Αργώ, την κυριεύει οργή για την προδοτική – ου μην αλλά και ανήθικη/ασεβή– συμπεριφορά του Ιάσονα (βλ. IV.355 κ.ε.). Παρατηρούμε ότι τα συναισθήματα της ηρωίδας αναπτύσσονται εξελικτικά

❖ Υπενθυμίζουμε ότι στην αρχή του 3^{ου} Βιβλίου η Ήρα συλλαμβάνει το σχέδιο να εμβάλει φλογερό έρωτα στην ψυχή της Μήδειας για τον Ιάσονα. Γι' αυτόν τον σκοπό, επιστρατεύει τη βοήθεια της Αφροδίτης και του Έρωτα. Κτυπημένη από τα βέλη του δεύτερου, η ηρωίδα αντιμετωπίζει το τρομερό δίλημμα σχετικά με το αν πρέπει να βοηθήσει τον ξένο. Εντέλει, παίρνει την απόφαση να συνδράμει τον Ιάσονα. Πλέον, από το προοίμιο του 4^{ου} Βιβλίου και εξής, ο Απολλώνιος, σαν ιστοριογράφος που αναζητεί τα κίνητρα ιστορικών προσώπων, μας πληροφορεί ότι η νεαρή κοπέλα δεν δρούσε σπρωγμένη μονάχα από έρωτα, αλλά και από πανικό επειδή φοβόταν την αντίδραση του τρομερού βασιλιά (και πατέρα της) Αιήτη. Στην πραγματικότητα, αμφότερα αυτά τα συναισθήματα τα ενσπείρει στην ηρωίδα η Ήρα (για τον φόβο, βλ. IV.11-3), μια και η θεά απέβλεπε στην απώτερη τιμωρία του ασεβούς Πελία (βλ. III.1131-6, IV.241-3). Υπό αυτή την έννοια, η Μήδεια μοιάζει με πiónι στα χέρια των θεών, στοιχείο που επιτείνει την τραγικότητα της ηρωίδας

Λογοτεχνικές πηγές των Άργοναυτικῶν

- Στον Όμηρο απαντούν σκόρπιες αναφορές σε πρόσωπα και άλλα στοιχεία του αργοναυτικού κύκλου. Η σημαντικότερη μνεία, με μεταποιητικό, μάλιστα, ενδιαφέρον, πιστώνεται στην Κίρκη στους «Μεγάλους Απολόγους» (βλ. παρακάτω). Παρομοίως, στην ησιόδεια Θεογονία (992-1002) γίνεται αναφορά στις δοκιμασίες του Ιάσονα και στον γάμο του ήρωα με τη Μήδεια στην Ιωλκό
- Ένα έπος σχετιζόμενο με τον αργοναυτικό μύθο αποδιδόταν στον Επιμενίδα (τέλη 7^{ου} π.Χ. αι.), θαυματοποιό και ποιητή από την Κρήτη

Παρέκβαση: η αναφορά της Αργούς στον Όμηρο (Όδύσσεια μ 69-72)

οἷη δὴ κείνη [= ἐκεῖ] γε παρέπλω ποντοπόρος νηῦς

Ἄργῳ πᾶσι μέλουσα, παρ' Αἰήταο πλέουσα·

καί νύ κε τὴν ἔνθ' ὤκα βάλεν [sc. κύμαθ' ἄλως] μεγάλας ποτὶ πέτρας,

ἀλλ' Ἥρη παρέπεμψεν [«μετέφερε, διαβίβασε»], ἐπεὶ φίλος ἦεν Ἰήσων.

Ἐνα μονάχα καράβι πελαγίσιο πέρασε και γλίτωσε·

η Αργώ, που ὅλοι την ξέρουν και την τραγουδοῦν,

γυρίζοντας ἀπὸ τη γη του Αἰήτη. Ὅμως κι αὐτή θα τη συνέθλιβαν

οι βράχοι, αν δεν μεσολαβούσε η Ἥρα για να προσπεράσει –

ο Ἰάσων ἦταν η μεγάλη αγάπη της.

(Μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης)

- Ο 4^{ος} Πυθιόνικος του Πινδάρου συνιστά το παλαιότερο πλήρως σωζόμενο κείμενο που αναφέρεται σε μεγάλος μέρος του στην Αργοναυτική εκστρατεία
 - ❖ Ο επίνικος του σπουδαίου λυρικού ποιητή απευθύνεται στον Αρκεσίλαο, βασιλιά της Κυρήνης (δωρικής αποικίας στις ακτές της Λιβύης). Η πολύστιχη παρέκβαση περί των Αργοναυτών δεν είναι άσχετη με το συμφραστικό πλαίσιο του ύμνου, διότι στον Αργοναύτη Εύφημο, γιο του Ποσειδώνα, παραδοσιακά οφειλόταν η θαυματουργική ανάδυση της Θήρας (Σαντορίνης) από τον βυθό του Αιγαίου – τις σχετικές λεπτομέρειες αφηγείται, μάλιστα, και ο Απολλώνιος στο 4^ο Βιβλίο των Άργοναυτικῶν. Αργότερα ο Βάττος, μυθικός οικιστής της Κυρήνης, λέγεται ότι ξεκίνησε από τη Θήρα για το οικιστικό του ταξίδι

- Οι τρεις μεγάλοι τραγικοί ποιητές δεν θα μπορούσαν να μείνουν ασυγκίνητοι από την πλουσιότατη σε μυθολογικό υλικό Αργοναυτική εκστρατεία. Έτσι, γνωρίζουμε ότι ο Αισχύλος συνέθεσε μια αργοναυτική τετραλογία, ο Σοφοκλής τις *Κολχίδες* και μερικές ακόμη σχετιζόμενες τραγωδίες και, τέλος, ο Ευριπίδης τη *Μήδεια*
 - ❖ Από τους δύο τελευταίους δραματουργούς ο Απολλώνιος δανείζεται το λογοτεχνικό στοιχείο του μονολόγου· ο Αλεξανδρινός αντλεί, επίσης, πολλά στοιχεία πλοκής από την ευριπίδεια τραγωδία *Ίφιγένεια εν Ταύροις*
 - ❖ Μέσα από τον ενδιαφέροντα διακειμενικό διάλογο μεταξύ τραγωδίας και ελληνιστικού έπους, η μεν τραγωδία φαίνεται να αποκτά διευρυμένο «χρονικό βάθος», το δε έπος εμπλουτίζει και επαυξάνει σημαντικά τα εκφραστικά και ψυχογραφικά μέσα που διέθετε

- Άλλες ποιητικές συνθέσεις που σχετίζονταν με τον αργοναυτικό κύκλο: *Εύμηλος*, *Κορινθιακά* (± 700 π.Χ., ιστορία της Κορίνθου όπου αναφέρει τον Αιήτη)· *Ναυπάκτια* (ανωνύμου, καταλογικό ποίημα της αρχαϊκής περιόδου, το οποίο, μεταξύ άλλων, πραγματευόταν και τον αργοναυτικό μύθο)· *Αντίμαχος*, *Λύδη* (4^ο π.Χ. αι., αφηγηματικό ελεγειακό ποίημα που περιείχε ιστορίες άτυχων ερώτων, συμπεριλαμβανομένης εκείνης μεταξύ του Ιάσονα και της Μήδειας)
- Διάφορες ιστοριογραφικές αφηγήσεις επηρέασαν ποικιλοτρόπως τον Απολλώνιο (Ηρόδοτος, Φερεκύδης ο Αθηναίος, Ελλάνικος ο Λέσβιος, Ξενοφών)
 - ❖ Επίσης, τον επηρέασαν άλλες αφηγήσεις με έντονη διάθεση εξορθολογισμού των μυθικών και παράδοξων στοιχείων: Ηρόδωρος ο Ηρακλειώτης (± 400 π.Χ., είχε ως πρότυπο τα *Ναυπάκτια*), Διονύσιος ο Μυτιληναίος

- Σημαντικές πρέπει να υπήρξαν για τον Απολλώνιο και οι επιδράσεις του από τα κύκλια έπη (π.χ. έμφαση στα μαγικά στοιχεία)
- Σχετικά με τη γενική στάση του Αλεξανδρινού προς τις πηγές του, βλ. το συμπέρασμα της Κουκουζίκα (2008: 6): «Ο Απολλώνιος φαίνεται πως χρησιμοποίησε τις πηγές του με το κριτικό μάτι του ελληνιστικού φιλολόγου συνδυάζοντας συχνά διαφορετικές εκδοχές ή υιοθετώντας, και πάλι κατά το ελληνιστικό έθος [= πρακτική], τη λιγότερο αποδεκτή σε σχέση με την *communis opinio* εναλλακτική.»
 - ❖ Υπενθυμίζουμε ότι οι Αλεξανδρινοί δημιουργοί επεδίωκαν με ιδιαίτερη ζέση τις ασυνήθιστες μυθολογικές εκδοχές, όπως διατυπώνεται προγραμματικά και στη γενική εισαγωγή των καλλιμάχειων *Αιτίων* (Άπάντησις εις Τελχίνας 25-8): «Σου παραγγέλω ακόμη: πορεύου όπου δεν πατεί η άμαξα / να μην ακολουθείς τα χνάρια άλλων, ούτε και την πλατιά λεωφόρο, αλλά δρόμους / ασύχναστους, κι ας είναι η πορεία σου στενή.» (μτφρ. Θ. Παπαγγελής)

Άργοναυτικά Α' 1-17

Ἀρχόμενος σέο, **Φοῖβε**, παλαιγενέων κλέα φωτῶν
μνήσομαι οἷ Πόντοιο κατὰ στόμα καὶ διὰ πέτρας
Κυανέας βασιλῆος ἐφημοσύνη **Πελίαο**
χρύσειον μετὰ κῶας εὐζυγον ἤλασαν Ἀργώ.

Τοίην γὰρ Πελίας **φάτιν** ἔκλυεν, ὥς μιν ὀπίσσω (5)
μοῖρα μένει στυγερή, τοῦδ' ἀνέρος ὄντιν' ἴδοιτο
δημόθεν **οἰοπέδιλον** ὑπ' ἐννεσίησι δαμῆναι·
δηρὸν δ' οὐ μετέπειτα τεὴν κατὰ βᾶξιν Ἴήσων,

- ❖ Ο ποιητής επικαλείται τον Φοῖβο Απόλλωνα (στ. 1), όχι μόνον ως ηγέτη των Μουσών αλλά κυρίως ως τον μαντικό θεό που έδωσε τον κρισιμότερο για την πλοκή του έπους χρησμό στον Πελία
- ❖ Οι Κυανές Πέτρες είναι οι λεγόμενες Συμπληγάδες. Κατά την παράδοση, τοποθετούνται στα στενά του Βοσπόρου. Δεν πρέπει να συγχέονται με τις Πλαγκτές Πέτρες (πβ. Όμηρος, Όδύσεια μ 59-72 κ.α.), οι οποίες τοποθετούνταν κοντά στη Σικελία
- ❖ Ο τέταρτος στίχος του προοιμίου συνοψίζει το περιεχόμενο ολόκληρου του έπους (ή κατά μία διαφορετική εκδοχή το περιεχόμενο των δύο πρώτων βιβλίων)
- ❖ Ο «μονοσάνδαλος» ήρωας (οίοπέδιλον) είναι ο Ιάσων. Στον Πίνδαρο (4^{ος} Πυθιόνικος 75), εμφανίζεται το ισοδύναμο επίθ. μονοκρήπις

χειμερίοιο ῥέεθρα κιῶν διὰ ποσσὶν Ἀναύρου,
ἄλλο μὲν ἐξεσάωσεν ὑπ' ἰλύος ἄλλο δ' ἔνερθεν (10)

κάλλιπεν αὖθι πέδιλον ἐνισχόμενον προχοῆσιν·

ἴκετο δ' ἐς Πελίην αὐτοσχεδόν, ἀντιβολήσων

εἰλαπίνης ἦν πατρὶ Ποσειδάωνι καὶ ἄλλοις

ῥέζε θεοῖς, Ἥρης δὲ Πελασγίδος οὐκ ἀλέγιζεν·

αἶψα δὲ τόνγ' ἐσιδὼν ἐφράσσατο, καί οἱ ἄεθλον (15)

ἐντυε ναυτιλίας πολυκηδέος, ὄφρ' ἐνὶ πόντῳ

ἦε καὶ ἀλλοδαποῖσι μετ' ἀνδράσι νόστον ὀλέσση.

Ἄργοναυτικά Γ' 1-5

Εἰ δ' ἄγε νῦν Ἑρατώ, παρ' ἔμ' ἴστασο καί μοι ἔνισπε

ἔνθεν ὅπως ἐς Ἴωλκὸν ἀνήγαγε κῶας Ἰήσων

Μηδείης ὑπ' ἔρωτι· σὺ γὰρ καὶ Κύπριδος αἴσαν

ἔμμορες, ἀδμηήτας δὲ τεοῖς μελεδήμασι **θέλγεις**

παρθενικάς· τῷ καί τοι **ἐπήρατον οὔνομ'** ἀνήπται. (5)

- ❖ Η τριμερής ιστορία (αναχώρηση – Κολχίδα – επιστροφή) αντανακλάται στην παρουσία τριών διαφορετικών προοιμίων (Βιβλία: Α΄, Γ΄ και Δ΄) ή επικλήσεων εντός του ποιήματος· ως προς αυτό το σημείο, ο Απολλώνιος διαφοροποιείται συνειδητά από τον Όμηρο
- ❖ Το παρόν προίμιο μας εισάγει στα Βιβλία Γ΄ και Δ΄ (στο οιονεί β΄ τμήμα του έπους). Σε αυτό απαντούν πλουσιότατοι απόηχοι από προγενέστερους ποιητές: από τους επικούς Όμηρο και Ησίοδο μέχρι τους λυρικούς Μίμνερμο και Πίνδαρο και από τον «φυσιολόγο» Εμπεδοκλή μέχρι τον τραγωδό Ευριπίδη
- ❖ Στον Ησίοδο (*Θεογονονία* 65, 70), το όνομα της Ερατούς συνδέεται με την εράσμια φωνή του τραγουδιού καθώς και με τον εράσμιο κτύπο του χορού των Μουσών. Η ίδια Μούσα παραδοσιακά εθεωρείτο προστάτιδα της λυρικής, και συγκεκριμένα της ερωτικής, ποίησης· γι' αυτό εδώ μοιράζεται τη δύναμη της Αφροδίτης, θεάς του έρωτα

- Πβ. Hunter (1998: 26): «Η επίκληση της Ερατούς δηλώνει τη σημασία του ερωτικού στοιχείου στα Βιβλία Γ' και Δ', και η περιγραφή της ερωτοχτυπημένης Μήδειας είναι σίγουρα το τμήμα των *Άργοναυτικῶν* που έχει διαβασθεί και εκτιμηθεί περισσότερο.»
- Hutchinson (2007: 119): «Το 3^ο Βιβλίο μάς δίνει την εντύπωση, καθώς το διαβάζουμε, ότι συνέχει το όλο έργο σε μια τολμηρή, αλλά απλή, ενότητα μέσω της αντίθεσης: ο έρωτας, η πανουργία, η γυναίκα υπερισχύουν τώρα, έναντι του θάρρους και των ανδρών.»

❖ Όμως η σαγήνη (θέλγεις) που ασκεί η Μούσα δεν περιορίζεται στα ερωτικά πράγματα, αλλά επεκτείνεται και στον χώρο της ποίησης: επικαλούμενος την Ερατώ ως παραστάτιδα για τη συνέχεια του έπους του, ο Απολλώνιος επιθυμεί να διασφαλίσει την ποιότητα αλλά και την αποτελεσματικότητα (πειθώ, τέρψη κ.λπ.) της ποιητικής του σύνθεσης, αξιοποιώντας συνειρμικά την παραδοσιακή σχέση που συνέδεε τη δύναμη του έρωτα και την ποιητική δημιουργία

❖ Στον Όμηρο (Όδύσσεια ζ 109, 228), ως παρθένος άδμής περιγράφεται η Ναυσικά, η οποία θα λειτουργήσει ως σημαντικό μοντέλο για τη Μήδεια του 3^{ου} Βιβλίου των Άργοναυτικῶν

❖ *έπήρατον ούνομ(α)*: η φράση ολοκληρώνει με σχήμα κύκλου τους στίχους του προοιμίου και επιπλέον ανάγει στην ορθή ετυμολογική του ρίζα το όνομα της Μούσας (**ετυμολογικό σχήμα ή *figura etymologica***)

❖ Βλ. και το γενικότερο σχόλιο του Hutchinson (2007: 113): «Στο δεύτερο ήμισυ του ποιήματος η ιδέα του γυρισμού γίνεται πιο σύνθετη και αποκτά μεγαλύτερη απήχηση, μέσω της σύνδεσής της με τη Μήδεια, την κόρη του βασιλιά Αιήτη, η οποία ερωτεύεται με τον Ιάσονα· στη Μήδεια και τα μάγια της εναποτίθεται τώρα η ελπίδα του γυρισμού. Τα αισθήματά της παρουσιάζονται ως σύγκρουση ανάμεσα στην υπακοή της απέναντι στον πατέρα της και στον έρωτά της για τον ξένο.

Αυτός ο έρωτας την αναγκάζει να εγκαταλείψει την πατρίδα της και τους γονείς της και ν' ακολουθήσει τους Αργοναύτες που επιστρέφουν στην Ελλάδα – πατρίδα γι' αυτούς, γι' αυτήν τόπο μακρινό όσο η Κολχίδα για τους Αργοναύτες. Απευθυνόμενος ο Ιάσων στη Μήδεια, συνδέει δύο φορές σαφώς την επιστροφή των Αργοναυτών στην Ελλάδα με την άφιξη εκεί της Μήδειας προκειμένου να τον παντρευτεί (III.1128 κ.ε.: IV.95 κ.ε.). Στο σημείο αυτό, το πάθος της Μήδειας βρίσκει θριαμβευτική ικανοποίηση, αλλά και στα δύο χωρία οι στίχοι που ακολουθούν δείχνουν την αγωνία του νεαρού κοριτσιού που αγαπά την πατρίδα και τους γονείς του [πβ. III.1136-7· IV.106-8].»

❖ Συχνά υπογραμμίζεται η καταλυτική επίδραση που είχε ολόκληρο το 3^ο Βιβλίο στο μυθιστόρημα της αυτοκρατορικής περιόδου: βλ. π.χ. τη σύνοψη του Sirinelli (2001: 191):

□ «[Ε]ίναι σίγουρο ότι υπάρχουν εδώ αρκετά στοιχεία, έστω και υπό λανθάνουσα μορφή, που προαναγγέλλουν το μυθιστόρημα: Η συνάντηση, ο έρωτας που γεννιέται ανάμεσα στους δύο νέους, η επιθανάτια αγωνία της αγνότητας που απειλείται, η σύγκρουση του έρωτα με το καθήκον για την οικογένεια, όλα αυτά διευθετούνται ήδη με τέτοιον τρόπο, ώστε να δημιουργήσουν έναν νέο τύπο αφήγησης, τελείως διαφορετικό, με μηχανοραφίες και ψυχολογικές αναλύσεις. Όπως είναι φυσικό, τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι γνωστά από καιρό: Η τραγωδία, τα ερωτικά ποιήματα, η ανάμειξη όμως αυτών των στοιχείων αναγγέλλει ένα νέο λογοτεχνικό είδος.»

Η ικεσία της Μήδειας και ο όρκος του Ιάσονα
(Ἄργοναυτικά Δ' 81-98)

ἢ δ' ἄρα τούσγε

γούνων ἀμφοτέρησι περισχομένη προσέειπεν·

“Ἐκ με φίλοι ρύσασθε δυσάμμορον, ὧς δὲ καὶ αὐτοὺς

ὑμέας, Αἰήταο· πρὸ γάρ τ' ἀναφανδὰ τέτυκται

πάντα μάλ', οὐδέ τι μῆχος ἰκάνεται· ἀλλ' ἐνὶ νηί

(85)

φεύγωμεν πρὶν τόνγε θοῶν ἐπιβήμεναι ἵππων.

❖ Η Μήδεια φαντάζεται τον πατέρα της σύντομα, κατά την αυγή, να επιβιβάζεται σε άρμα για να τιμωρήσει τους Αργοναύτες. Υπενθυμίζουμε ότι ο Αιήτης ήταν γιος του Ήλιου, του θεού που διέσχιζε τον ουρανό πάνω σε τέθριππο άρμα από την αυγή μέχρι το λυκόφως· πράγματι, στους στ. 219-25, ο βασιλιάς της Κολχίδας θα περιγραφεί πάνω σε δίφρο με ηνίοχο τον γιο του, Άψυρτο

δώσω δὲ χρύσειον ἐγὼ δέρος, εὐνήσασα
φρουρὸν ὄφιν· τύνη δὲ θεοὺς ἐνὶ σοῖσιν ἑταίροις
ξεῖνε τεῶν μύθων ἐπίστορας οὓς μοι ὑπέστης
ποίησαι, μηδ’ ἔνθεν ἑκαστέρω ὀρμηθεῖσαν (90)
χήτει κηδεμόνων ὀνοτήν καὶ ἀεικέα θείης.”
Ἴσκεν ἀκηχεμένη· μέγα δὲ φρένες Αἰσονίδαο
γήθειον. αἶψα δέ μιν περὶ γούνασι πεπτηυῖαν
ἦκ’ ἀναειρόμενος, προσπύξατο θάρσυνέν τε·

- ❖ «Η Μήδεια προσφέρει τον εαυτό της σε γάμο με το χρυσόμαλλο δέρας ως προίκα, και καλεί τον Ιάσονα να δείξει αμοιβαιότητα (έγώ...τύνη). Η Μήδεια δεν έχει κανέναν άρρενα κύριον [= νόμιμο προστάτη/κηδεμόνα] και συνεπώς πρέπει να ενεργήσει με δική της πρωτοβουλία, όπως πιθανότατα ήταν πολύ συνηθισμένο στον ελληνιστικό κόσμο, ακόμη και στις βασιλικές οικογένειες [...].» (Hunter 2015: 95)
- ❖ Στους στ. 90-1, με πολύ εύλογο τρόπο η νεαρή κοπέλα εκφράζει τη δικαιολογημένη ανησυχία της: «ως μια ξένη, ανύπαντρη γυναίκα στην Ελλάδα, η θέση της Μήδειας θα είναι όντως αβέβαιη.» (Στο ίδιο)
- ❖ Εντύπωση προκαλεί στον αναγνώστη το γεγονός ότι η Μήδεια δανείζεται όρους από το λεξιλόγιο της διεθνούς διπλωματίας της εποχής (φίλοι, ξεῖνε). Με αυτόν τον τρόπο, υπογραμμίζεται η απομόνωση και η δεινή θέση της ηρωίδας, η οποία μόλις προηγουμένως είχε πάρει μια απόφαση που θα άλλαζε τη ζωή της για πάντα

“**Δαιμονίη**, Ζεὺς αὐτὸς Ὀλύμπιος ὄρκιος ἔστω

(95)

Ἴηρη τε Ζυγίη, Διὸς εὐνέτις, ἧ μὲν ἐμοῖσιν
κουριδίην σε δόμοισιν ἐνιστήσεσθαι ἄκοιτιν,
εὖτ’ ἂν ἐς Ἑλλάδα γαῖαν ἰκώμεθα νοστήσαντες.”

- Στη συνέχεια του 4^{ου} Βιβλίου, η Μήδεια αποσπά με τις μαγικές της δυνάμεις το χρυσόμαλλο δέρας από τον άγρυπνο δράκοντα που το φρουρούσε. Ύστερα, κατά προτροπή του Άργου (του γιου του Φρίξου), οι Αργοναύτες επιλέγουν να διαφύγουν μέσω του Ίστρου (Δούναβη), τον οποίο και αναπλέουν με σκοπό να φθάσουν μέχρι την Αδριατική Θάλασσα (σημείωση: ενώ ο Ίστρος πράγματι εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο, κανένα απολύτως ρεύμα του ίδιου ποταμού δεν εκβάλλει στην Αδριατική Θάλασσα· ο Απολλώνιος, εν προκειμένω, πέφτει θύμα μιας παρανόησης των γεωγράφων του 4^{ου} π.Χ. αι.). Όμως ο στόλος των Κόλχων, ακολουθώντας άλλη, συντομότερη διαδρομή, εντέλει φθάνει πρώτος στην εκβολή του Ίστρου στην Αδριατική Θάλασσα και σταματά την Αργώ κοντά στα νησιά των Βρυγών
- Βλ. και Hutchinson (2007: 139-40): «Της καταδίωξης των Αργοναυτών και της Μήδειας δεν ηγείται ο πατέρας της Αιήτης, όπως σε άλλες αφηγήσεις, αλλά ο αδελφός της Άψυρτος. Καθώς οι Αργοναύτες δεν καταφέρνουν να ξεφύγουν, συμφωνούν να θέσουν την περίπτωση της Μήδειας υπό εξωτερική διαιτησία και να κρατήσουν οι ίδιοι το χρυσόμαλλο δέρας.

Η Μήδεια όμως πείθει τον Ιάσονα να σκοτώσει τον Άψυρτο με τη βοήθεια των δολοπλοκιών της και να επιτρέψει στους Αργοναύτες να καταλάβουν εξαπίνης τον στρατό του αδελφού της. Η συνήθης εκδοχή του μύθου είναι ότι η Μήδεια σκότωσε η ίδια τον Άψυρτο, που ήταν ακόμα παιδί, και στη συνέχεια τεμάχισε το πτώμα του και πέταξε τα κομμάτια, για να καθυστερήσει την καταδίωξη. Ο Απολλώνιος αποφεύγει αυτή την εκδοχή [...]. Η Μήδεια δεν διαπράττει εδώ κάποια πράξη αποκρουστικής φαυλότητας διαρρηγνύοντας τον ιστό του χαρακτήρα της και της συμπάθειάς μας· αυτή και ο Ιάσων είναι μπερδεμένοι σε νέες περίπλοκες καταστάσεις απάτης, πολύ πιο ανησυχητικές απ' αυτές του 3^{ου} Βιβλίου.»

- Ο λόγος της Μήδειας που ακολουθεί αντλεί πολλά στοιχεία από τον «πικρό συζυγικό αγώνα λόγων» (Χριστόπουλος 2002: 88) του δεύτερου επεισοδίου της *Μήδειας* του Ευριπίδη

Η Μήδεια εκφράζει σφοδρή δυσαρέσκεια
προς τον Ιάσονα (Άργοναυτικά Δ' 350-93)

Ἔνθα δ' ἐπεὶ τὰ ἕκαστα νόῳ πεμπάσσατο κούρη, (350)

δή ῥά μιν ὄξειαι κραδίην ἐλέλιξαν ἀνῖαι

νωλεμές. αἶψα δὲ νόσφιν Ἴησονα μούνον ἑταίρων

ἐκπροκαλεσσαμένη ἄγεν ἄλλυδις, ὄφρ' ἐλίαςθεν

πολλὸν ἑκάς, στονόεντα δ' ἔνωπαδὶς ἔκφατο μῦθον·

“Αἰσονίδη, τίνα τήνδε **συναρτύνασθε** μενοινήν (355)
ἀμφ’ ἐμοί; ἦέ σε πάγχυ **λαθιφροσύναις** ἐνέηκαν
ἀγλαΐαι, τῶν δ’ οὐ τι μετατρέπη ὅσσ’ ἀγόρευες
χρειοῖ ἐνισχύμενος; ποῦ τοι Διὸς Ἴκεσίοιο
ῥορκια, ποῦ δὲ μελιχραὶ ὑποσχεσίαι βεβάασιν;
ἦς ἐγὼ οὐ κατὰ κόσμον ἀναιδήτῳ ἰότητι (360)
πάτρην τε κλέα τε μεγάρων αὐτούς τε τοκῆας
νοσφισάμην, τά μοι ἦεν ὑπέρτατα, τηλόθι δ’ οἴη

❖ «Η Μήδεια, σαν την ευριπίδεια ηρωίδα πριν από αυτήν (πβ. ιδ. Μήδεια 492-7), με πικρία ανακαλεί τις περασμένες υποσχέσεις του Ιάσονα, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της συνάντησής τους στο 3^ο Βιβλίο. Στο III.986 ο Ιάσων είχε επικαλεστεί τον Δία ως προστάτη των ικετών και στο 988 [...] εκλιπαρούσε ότι τον έσπρωχνε «μεγάλη ανάγκη» (χρειοῖ ἀναγκαίηι· πβ. IV.358)· σε αντάλλαγμα για τη βοήθειά της ο Ιάσων είχε υποσχεθεί στην κοπέλα ευγνωμοσύνη και φήμη (χάρις και κλέος), αλλά όχι του είδους που τώρα μοιάζει να είναι η μοίρα της. Στο III.1079-82 είχε υποσχεθεί ότι ποτέ δεν θα την ξεχάσει (πβ. IV.356) και στο III.1122-30 (πβ. IV.194-5) αναφέρθηκε στην ελπίδα του γάμου και της παντοτινής αγάπης.» (Hunter 2015: 132)

Πβ. Ευριπίδης, *Μήδεια* 492-8

ΜΗ. [...] ὄρκων δὲ φρούδη πίστις, οὐδ' ἔχω μαθεῖν
εἰ θεοὺς νομίζεις τοὺς τότε οὐκ ἄρχειν ἔτι
ἢ καινὰ κείσθαι θέσμι' ἀνθρώποις τὰ νῦν,
ἐπεὶ σύνοιθά γ' εἰς ἔμ' οὐκ εὖορκος ὤν.
φεῦ δεξιὰ χεῖρ, ἧς σὺ πόλλ' ἐλαμβάνου,
καὶ τῶνδε γονάτων, ὡς μάτην κεχρώισμεθα
κακοῦ πρὸς ἀνδρός, ἐλπίδων δ' ἠμάρτομεν.

Πβ. Όμηρος, *Οδύσσεια* δ 263

παῖδά τ' ἐμὴν νοσφισσαμένην θάλαμόν τε πόσιν τε

❖ Μιλάει η **Ελένη**, κόρη της οποίας ήταν η Ερμιόνη

λυγρήσιν κατὰ πόντον ἅμ' ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι,
σῶν ἔνεκεν καμάτων, ἵνα **μοι** σόος ἀμφί τε βουσίν
ἀμφί τε γηγενέεσσι **ἀναπλήσειας** ἀέθλους· (365)

ὔστατον αὖ καὶ κῶας, ἐφ' ᾧ πλόος ὑμῖν ἐτύχθη,
εἶλες ἐμῇ **ματίῃ**, κατὰ δ' οὐλοὸν αἴσχος ἔχευα
θηλυτέραις· τῷ φημὶ τεὴ **κούρη** τε **δάμαρ** τε
αὐτοκασιγνήτη τε μεθ' Ἑλλάδα γαῖαν ἔπεσθαι.

πάντη νυν πρόφρων ὑπερίστασο, μηδέ με μούνην (370)



❖ Η τελική πρόταση (ίνα μοι...άέθλους) εκφέρεται με ευκτική του πλαγίου λόγου, επειδή έχει προηγηθεί στην πρώτη κύρια πρόταση της ημιπεριόδου ρήμα παρελθοντικού χρόνου (νοσφισάμην). Υπενθυμίζουμε ότι η ευκτική του πλαγίου λόγου αντικαθιστούσε την απλή οριστική και την υποτακτική (με ή χωρίς το αοριστολογικό ἄν) των δευτερευουσών προτάσεων, όταν είχε προηγηθεί στην κύρια πρόταση ρήμα ιστορικού χρόνου (η χρήση της, επομένως, ήταν ιδιαίτερα συχνή στον πλάγιο λόγο). Μέσω αυτής ο ομιλητής (α) δήλωνε τη χρονική απόσταση που είχε παρέλθει από τα γεγονότα στα οποία αναφερόταν, (β) μείωνε τον τόνο της βεβαιότητας (που εκφράζει η οριστική) ή της θετικής προσδοκίας (που εκφράζει η υποτακτική) και (γ) εξέφραζε σε κάποιο βαθμό αμφιβολία ή υποκειμενική γνώμη

Πβ. Ευριπίδης, *Μήδεια* 476-82

ΜΗ. [...] ἔσωσά σ', ὡς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι
ταῦτόν συνεισέβησαν Ἀργῶιον σκάφος,
πεμφθέντα ταύρων πυρπνόων ἐπιστάτην
ζεύγλαισι καὶ σπεροῦντα θανάσιμον γύην·
δράκοντά θ', ὅς πάγχρυσον ἀμπέχων δέρος
σπείραις ἔσωιζε πολυπλόκοις ἄυπνος ὤν,
κτείνας' ἀνέσχον σοι φάος σωτήριον.

Πβ. Όμηρος, *Οδύσσεια* λ 432-4

‘[...] ή δ’ ἔξοχα λυγρὰ ἰδυῖα

οἷ τε κατ’ αἴσχος ἔχευε καὶ ἔσσομένησιν ὀπίσσω

θηλυτέρησι γυναιξί, καὶ ἧ κ’ εὐεργὸς ἔησιν.’

❖ Μιλᾷει ο νεκρὸς Ἀγαμέμνων για τη σύζυγό του **Κλυταιμνήστρα**

Πβ. Όμηρος, *Ιλιάδα* Z 429-30

Έκτορ ἄτὰρ σύ μοι ἔσσι πατήρ καὶ πότνια μήτηρ
ἠδὲ κασίγνητος, σὺ δέ μοι θαλερὸς παρακοίτης·

- ❖ Όπως σημειώνει ο Kirk (2018: 495), τα ἔξοχα λόγια της Ανδρομάχης ισοδυναμοῦν με το επιχείρημα: «Έχω χάσει πατέρα, μητέρα και αδέρφια· εσύ έχεις πάρει τη θέση τους, εκτός από το ότι είσαι και σύζυγός μου». Αντίστοιχα, στον λόγο της Μήδειας το αίσθημα του αποχωρισμού από τους οικείους και την πατρίδα της γίνεται επίσης αισθήτο (στ. 361-2)· ωστόσο, εδώ, η ἔμφαση και η πολλαπλότητα των ρόλων δεν αποδίδεται στον Ιάσονα (τον «σύζυγο») αλλά στην ίδια τη Μήδεια. Μέσω της αντιστροφής αυτής, εμμέσως υποδηλώνονται η ανησυχία, η απελπισία, το αίσθημα εξάρτησης από τρίτους που βιώνει τη δεδομένη στιγμή η ηρωίδα

σεῖο λίπης ἀπάνευθεν, ἐποιχόμενος βασιλῆας,
ἀλλ' αὐτως εἴρυσο· **δίκη** δέ τοι ἔμπεδος ἔστω
καὶ **θέμις** ἦν ἄμφω συναρέσσαμεν· ἢ σύγ' ἔπειτα
φασγάνῳ αὐτίκα τόνδε μέσον διὰ λαιμόν ἀμῆσαι,
ὄφρ' ἐπίηρα φέρωμαι ἐοικότα **μαργοσύνησιν**,
σχέτλιε· εἴ <γὰρ> κέν με κασιγνήτοιο δικάσση
ἔμμεναι οὔτος ἄναξ τῷ ἐπίσχετε τάσδ' ἀλεγεινάς
ἄμφω συνθεσίας, πῶς ἴξομαι ὄμματα πατρός;

(375)

ἤ μάλ' ἐυκλειής. τίνα δ' οὐτίσιν ἠὲ βαρεῖαν

ἄτην οὐ σμυγερώς δεινῶν ὑπερ οἷα ἔοργα (380)

ὀτλήσω, σὺ δέ κεν θυμηδέα νόστον ἔλοιο;

μὴ τόγε παμβασίλεια Διὸς τελέσειεν ἄκοιτις,

ἦ ἔπι κυδιάεις· μνήσαιο δὲ καί ποτ' ἐμεῖο

στρευγόμενος καμάτοισι, δέρος δέ τοι **ἴσον ὄνειρῳ**

οἴχοιτ' εἰς ἔρεβος μεταμώνιον· ἐκ δέ σε πάτρης (385)

αὐτίκ' ἐμαὶ ἐλάσειαν Ἐρινύες, οἷα καὶ αὐτή

Πβ. Ευριπίδης, *Μήδεια* 502-3

ΜΗ. [...] νῦν ποῖ τράπωμαι; πότερα πρὸς πατρὸς δόμους,
οὓς σοὶ προδοῦσα καὶ πάτραν ἀφικόμην;

❖ Πρόκειται για ερώτημα ρητορικό με έντονο το στοιχείο της ειρωνείας

σῆ πάθον ἀτροπίη· τὰ μὲν οὐ θέμις ἀκράαντα
ἐν γαίῃ πεσέειν, μάλα γὰρ μέγαν ἤλιτες ὄρκον,
νηλεές· ἀλλ’ οὐ θήν μοι ἐπιλλίζοντες ὀπίσσω
δὴν ἔσσεσθ’ εὐκῆλοι ἔκητί γε συνθεσιάων.”

(390)

ᾠς φάτ’, ἀναζείουσα βαρὺν χόλον· ἴετο δ’ ἤγε
νῆα καταφλέξει διὰ τ’ ἔμπεδα πάντα κεάσσαι,
ἐν δὲ πεσεῖν αὐτὴ μαλερῶ πυρί.

❖ Αφού η Μήδεια έχει μόλις δηλώσει στον Ιάσονα ότι θα ήταν προτιμότερο να της αφαιρέσει τη ζωή, αν δεν φανεί σωστός και δίκαιος απέναντι στις παλαιότερες υποσχέσεις του, στη συνέχεια εύχεται ο Ιάσων να εκδιωχθεί μακριά από την πατρίδα του από τις δικές της Ερινύες – να υποστεί δηλαδή ό,τι ακριβώς είχε προκαλέσει στην ίδια. Πρόκειται για την ιδέα της ανταποδοτικής τιμωρίας

□ Στην αρχαιοελληνική σκέψη οι Ερινύες συμβόλιζαν την εκδίκηση του εγκλήματος. Ιδιαίτερα γνωστή είναι η καταδίωξη που εξαπέλυσαν εναντίον του μητροκτόνου Ορέστη, την περίπτωση του οποίου τα λόγια της Μήδειας σίγουρα ανακαλούν. Ο Grimal (1991: σ.λ. *Ερινύες*) εξηγεί περαιτέρω: «Γενικά ο φονιάς εξορίζεται από την πόλη του και περιπλανιέται από πόλη σε πόλη, μέχρις ότου κάποιος συναινέσει να τον καθάρει από το αμάρτημά του. Συχνά το φονιά τον χτυπά η τρέλα που την στέλνουν οι Ερινύες [πβ. τις περιπτώσεις του Ορέστη και του Αλκμέωνα].»

❖ Η φρ. *τὰ μὲν* αναφέρεται στις κατάρες που μόλις εκστόμισε η Μήδεια εναντίον του Ιάσονα

❖ Για την ερμηνεία ολόκληρης του καθοριστικού αυτού χωρίου των *Ἀργοναυτικῶν*, χρήσιμο είναι το σχόλιο του Hutchinson (2007: 114-5): «Η επιστροφή των Ἀργοναυτῶν και η εξορία της Μήδειας έρχονται σε άμεση αντίθεση σε κάποια σημεία του έργου: όταν η Μήδεια φοβάται ότι οι Ἀργοναύτες θα την παραδώσουν στον αδελφό της, χρησιμοποιεί τα πιο πειστικά λόγια για ν' αντιπαραθέσει τη δική της στέρση σπιτιού, γονιών, πατρίδας στην επιστροφή των Ἀργοναυτῶν στο σπίτι, τους γονείς και την πατρίδα τους (IV.1036 κ.ε.). Υπό παρόμοιες συνθήκες, εύχεται να μην επιτρέψει η Ήρα την επιστροφή του Ιάσονα στην πατρίδα του, όπως έφυγε αυτή απ' τη δική της (IV.39 κ.ε.: πβ. IV.360 κ.ε.). Όταν πράγματι εγκαταλείπει το σπίτι και την οικογένειά της, εύχεται ο ξένος να είχε πνιγεί στη θάλασσα (IV.30 κ.ε.). Η παλιννόστηση, λοιπόν, των Ἀργοναυτῶν έχει για τη Μήδεια την αντίθετη της επιστροφής έννοια: πρόκειται για μια αντίθεση γεμάτη τρόμο και οδύνη και όχι χωρίς πίκρα και μεταμέλεια. Αυτή η επιδέξια και ανησυχητική ειρωνεία κάνει βαθύτερο και πιο σύνθετο τον αντίκτυπο του ενοποιητικού για ολόκληρο το ποίημα γεγονόςτος [δηλ. του νόστου].»

Βιβλιογραφικές παραπομπές

Βασίλαρος, Γ. *Απολλωνίου Ροδίου, Αργοναυτικών Α΄: Εισαγωγή, αρχαίο κείμενο, μετάφραση, σχόλια*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2004.

_____. «Επική σύμβαση και ελληνιστική τεχνοτροπία στα *Αργοναυτικά* του Απολλωνίου Ροδίου». Στο Μανακίδου και Σπανουδάκης, 221-72.

Βολτής, Α. Δ., επιμ. *Απολλωνίου Ροδίου Αργοναυτικά: Μεταφορά στη Νεοελληνική Γλώσσα των τεσσάρων βιβλίων των Ραψωδιών*. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1988.

Campbell, M. *A Commentary on Apollonius Rhodius Argonautica III 1-471*. Λέιντεν / Νέα Υόρκη / Κολωνία: Brill, 1994.

Grimal, P. *Λεξικό της ελληνικής και ρωμαϊκής μυθολογίας*. Επιμ. ελλ. έκδ. Β. Άτσαλος. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1991.

Hunter, R., επιμ. *Apollonius of Rhodes, Argonautica: Book III*. Ανατ. 1998, Κέιμπριτζ: Cambridge University Press, 1989.

_____. «Ελληνιστική περίοδος». Στο Nesselrath, 249-71.

_____, επιμ. *Apollonius of Rhodes, Argonautica: Book IV*. Κέιμπριτζ: Cambridge University Press, 2015.

Hutchinson, G. O. *Η ελληνιστική ποίηση*. Μτφρ. Λ. Χατζηκώστα. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 2007.

Kirk, G. S., και B. Hainsworth. *Ομήρου, Ιλιάδα: Κείμενο και ερμηνευτικό υπόμνημα. Τόμος Α΄: Ραψωδίες Α-Μ*. 2^η έκδ. Μτφρ. Η. Τσιριγκάκης κ.ά. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2018.

Κορομηλά, Μ. *Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα: Από την εποχή του Χαλκού ως τις αρχές του 20ού αιώνα*. 3^η έκδ. Αθήνα: Πανόραμα, 2022.

Κουκουζίκια, Δ. «Απολλωνίου Ροδίου *Αργοναυτικά*: Ερμηνευτικό Υπόμνημα στο 1^ο βιβλίο (στ. 605-1362)». Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2008.

Μανακίδου, Φ. Π., και Κ. Σπανουδάκης, επιμ. *Αλεξανδρινή Μούσα: Συνέχεια και νεωτερισμός στην ελληνιστική ποίηση*. Αθήνα: Gutenberg, 2008.

Nesselrath, H.-G., επιμ. *Εισαγωγή στην αρχαιογνωσία. Τόμος Α': Αρχαία Ελλάδα*. 2^η έκδ.

Μτφρ. Ι. Αναστασίου κ.ά. Αθήνα: Παπαδήμας, 2003.

Παπαγγελής, Θ. Δ. *Η ποιητική των Ρωμαίων «νεότερων»*: Προϋποθέσεις και προεκτάσεις. 2^η ανατ. 2009, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1994.

Shipley, G. *Ο Ελληνικός κόσμος μετά τον Αλέξανδρο 323-30 π.Χ.* 2 ττ. Μτφρ. Μ. Ζαχαριάδου. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2012.

Sirinelli, J. *Τα παιδιά του Αλεξάνδρου: Ελληνική γραμματολογία των ελληνιστικών, των ρωμαϊκών χρόνων και της ύστερης αρχαιότητας, 334 π.Χ.-519 μ.Χ.* Μτφρ. Σ. Μπίνη-Σωτηροπούλου. Αθήνα: Ζαχαρόπουλος, 2001.

Χριστόπουλος, Μ. *Μιμήσεις πράξεων: Αφήγηση και δομή στις τραγωδίες των κλασικών χρόνων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2002.